

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЮЧОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ УЧНЯМИ

Єнгаличева Ірина Віталіївна

м.Черкаси

У статті розкрито роль казки у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. З'ясовано ефективність використання казкотерапії у роботі з педагогічно занедбаними дітьми та описано етапи створення казки.

Ключові слова: казка, казкотерапія, педагогічна занедбаність, корекція.

У період нестабільності в державі, у зв'язку зі збільшенням проблемних сімей, відсутністю елементарної психолого-педагогічної освіченості батьків кількість дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, які відчувають труднощі в адаптації до шкільного життя, неухильно збільшується. У вирішенні цієї проблеми велику роль відіграють батьки, вихователі дошкільного навчального закладу та учителі загальноосвітньої школи. Проте, позитивного результату можна досягти лише тоді, коли дорослі у своєму арсеналі мають певний добір діагностичних та корекційних методів. На жаль, у багатьох школах діагностика та корекція не сприймається як обов'язкові компоненти педагогічного процесу. А це, в свою чергу, призводить до поверхового вивчення дітей, до зниження педагогічних установок [6, с.2]. Одним з ефективних корекційних методів роботи з дітьми, особливо з педагогічно занедбаними, є казкотерапія.

Проблема соціально-педагогічної занедбаності давно цікавила багатьох педагогів і психологів (П. Блонський, Л. Виготський, О. Залкінд, Г. Медведєв, Н. Молчанов, В. Сухомлинський, С. Шацький). Протягом останніх десятиріч інтерес учених до даної проблеми поглибився (М. Алемаскін, В. Баженова, Б. Белкін, З. Зайцева, Л. Зюбін, Н. Касярум, Н. Куб'як, Н. Максимова, І. Невський, Р. Овчарова, В. Оржеховська, Л. Славіна, Т. Титаренко, Т. Федорченко).

Дослідженням ролі казки в роботі з дітьми сьогодні займаються такі вчені як М. Поваляєва, Д. Соколов, О. Зацірінская, С. Черняєва і багато інших. Питаннями казкотерапії займалися А. Адлер, В. Анікін, Е. Берн, Б. Беттельхейм, Б. Брун, Р. Гарднер, Е. Пендерсон, М.-Л. Фон Франц, К. Юнг та інші.

Мета цієї статті – розкрити особливості використання методу казкотерапії у роботі з педагогічно занедбаними учнями. Відповідно до мети дослідження формулюємо такі завдання: з'ясувати зміст поняття «казкотерапія»; розкрити значення казки у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку; з'ясувати ефективність використання методу казкотерапії у роботі з педагогічно занедбаними учнями.

Корекційна робота з дитиною – це складний вид діяльності дорослих в освітніх закладах. Запорука її успіху – в їх професійній взаємодії. Не випадково всі програми корекції і розвитку зазвичай включають в себе психологічну та педагогічну частини. Психологічна частина розвитку і корекції планується і здійснюється практичним психологом. Педагогічна частина складається на підставі психологічного аналізу і рекомендацій спільно психологом і вчителем, директором школи, вихователем, батьками – в залежності від того, хто буде працювати з дитиною, і виконується педагогами і батьками за допомогою психолога [6, с.5].

Психокорекція – це система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психологічного розвитку чи поведінки людини з допомогою спеціальних заходів психологічного впливу [7]. Психокорекція відрізняється від психологічного розвитку тим, що психокорекція має справу з вже сформованими якостями особистості чи видами поведінки і спрямована на їх переробку, в той час як основна задача розвитку полягає в тому, щоб при недостатньому при недостатньому розвитку сформувати в

людини психологічні якості [3]. Отже, основна мета корекційної роботи – сприяти повноцінному психічному і особистісному розвитку дитини.

Як уже зазначалося, одним з ефективних корекційних методів роботи з дітьми є казкотерапія.

Спочатку з'ясуємо зміст понять «казка» та «казкотерапія». Казка це вид художньої прози, що походить від народних переказів, порівняно коротка розповідь про фантастичні події та персонажі, такі, як феї, гноми, велетні тощо [4, с.71]. Основу казки складає захоплива розповідь про вигадані події і явища, які сприймаються і переживаються як реальні. Казки відомі з найдавніших часів у всіх народів світу [4, с.73].

Казкотерапія науковцями потрактовано як один з різновидів бібліотерапії, головним інструментом в якому виступає казка [8]; терапія середовищем, особливою казковою атмосферою, в якій можуть проявитися потенційні можливості особистості, може матеріалізуватись мрія; а головне, в ній з'являється відчуття захищеності та аромат таємниці [5]; створення особливої казкової атмосфери, яка робить мрії дитини дійсністю, дозволяє дитині вступити у боротьбу зі своїми страхами, комплексами [2].

Метою казкотерапії є підведення дитини до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, своєї єдності і неповторності, до відчуття гармонії із собою і світом. У процесі казкотерапії дитина навчається сприймати себе такою, якою вона є, усвідомлювати себе й інших людей, кожного, як неповторну індивідуальність [8, с.110].

Метод казкотерапії дозволяє вирішувати ряд проблем, що виникають у дітей дошкільного, молодшого шкільного та інших вікових груп. Процес казкотерапії дозволяє дитині актуалізувати і усвідомити свої проблеми, а також побачити різні шляхи їх вирішення. Особливо дієвим є використання методу казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, оскільки:

1) у цьому віці сприйняття казки стає специфічною діяльністю дитини, яка має неймовірно привабливу силу, що дозволяє дитині вільно мріяти і фантазувати. При цьому казка для дитини не тільки вигадка і фантазія. Це ще й особлива реальність, яка дозволяє розширювати рамки звичайного життя, стикатися зі складними явищами і почуттями і в доступній для розуміння дитини казковій формі досягати дорослий світ почуттів і переживань;

2) у маленької дитини сильно розвинений механізм ідентифікації, тобто процес емоційного уподібнення себе з іншою людиною, персонажем і присвоєння його норм, цінностей, зразків як своїх. Тому, сприймаючи казку, дитина, з одного боку, порівнює себе з казковим героєм, і це дозволяє йому відчути і зрозуміти, що не тільки в нього є такі проблеми та переживання. З іншого боку, за допомогою ненав'язливих казкових образів дитині пропонуються виходи з різних складних ситуацій, шляхи вирішення виниклих конфліктів, позитивна підтримка його можливостей і віри в себе. При цьому дитина ототожнює себе з позитивним героєм. Це дозволяє дитині засвоювати правильні моральні норми і цінності, розрізняти добро і зло.

Одна і та ж казка по-різному впливає на кожну дитину, кожен знаходить у ній щось своє, актуальне для нього, співзвучне з його проблемами. Практика показує, що у благополучних, «безпроблемних» дітей терапевтична казка часто не знаходить емоційного відгуку і сприймається просто як цікава історія, не призводить до змін у поведінці дитини. Натомість для педагогічно занедбаних учнів казка справляє великий корекційний вплив.

У зв'язку з вищесказаним необхідно зупинитися на двох різ-

них підходах до казкотерапії, які відрізняються, з одного боку, за ступенем індивідуалізації використовуваних психотерапевтичних казок, а з іншого - ступенем директивності застосовуваного підходу [2, с.87].

Директивна (спрямована) і не директивна (не направлена) форми психотерапії відрізняються функцією і роллю психолога, педагога в роботі з дитиною. При директивному підході педагог – головна особа, він активно приймає участь у процесі казкотерапії, задає теми занять, уважно спостерігає за поведінкою дитини і інтерпретує її реакцію, будуючи подальшу роботу на основі цих спостережень. Використовувані при цьому корекційні метафори підбираються і створюються індивідуально для кожної дитини відповідно до проблеми дітей і цілями роботи. Першим необхідним етапом створення метафори, казки є визначення бажаного результату, який повинен бути, по-перше, конкретним, по-друге, підконтрольним, залежним від самої дитини, а не від зовнішніх обставин і людей, і по-третє, сформульованим в позитивній формі, тобто підкреслювати, чого необхідно досягти. При цьому сама структура казки повинна бути пов'язана з життям і проблемами дитини [2, с. 92].

Одним із свідчень директивності цього підходу є те, що в процесі своєї роботи педагог спостерігає за всіма змінами, що відбуваються з дитиною, включаючи найменші зміни міміки і пантоміміки, і буде своєю подальшу роботу в відповідності до його реакції.

При створенні історії для кожної конкретної дитини використовується спілкування, навіювання на трьох рівнях. Перший рівень ґрунтується на сюжетній лінії казки, яка повинна відповідати реальній життєдіяльності дитини, його інтересам і захопленням, а також включати в себе всіх дійових осіб конфлікту і в метафоричній формі ситуацію, подібну на реальну. При цьому сюжет казки розгортається послідовно. Нарешті, знаходиться якийсь прийнятний для казкового героя варіант вирішення проблеми. Це не миттєвий акт, а послідовний процес, за допомогою якого персонажі здійснюють зміни. Використовується кілька можливостей для такої зміни:

- проблема переглядається як менш загрозлива;
- герой відкриває свій внутрішній потенціал, який раніше не використовувався;
- знаходиться доступ до зовнішніх ресурсів або ідей;
- переглядаються мотиви або смисли того, що відбувається.

Далі необхідно дати можливість герою казки перевірити правильність обраного рішення і відповідність цього рішення потребам персонажа, а також зв'язати його з майбутнім героєм і дати позитивне емоційне підкріплення.

Другий рівень полягає в використанні слів, що діють на різні сенсорні системи, що, як уже зазначалося, дозволяє розблокувати подавлену систему і відновити цілісність і рівновагу чуттєвого сприйняття дитини. Один із способів полегшити дитині сприйняття казки та ідентифікацію з її персонажем - це використання невизначених слів і виразів. При цьому дитині дається можливість самостійно уявити, уявити собі ситуацію або подію.

Інший напрям казкотерапії менш директивний, оскільки він виходить з уявлення про те, що кожна дитина є унікальною особистістю, що володіє своїми особливостями сприйняття світу, і тому мета казкотерапії – допомогти дитині виявити і усвідомити свої проблеми і показати деякі шляхи їх рішення. Педагог в даному випадку створює особливу атмосферу емоційного

прийняття дитини, де підтримується все позитивне, добре, що у нього є; визнається право дитини на будь-які почуття, проте, пред'являються соціальні вимоги до виявлення цих почуттів. Дуже часто казкотерапія в рамках цього напрямку проводиться у формі групових занять з 3-5-ма дітьми протягом одного-двох місяців [2, с.83-90].

В силу того, що дуже часто корекційна робота в рамках цього напрямку здійснюється з групою, то стоїть проблема відбору дітей в такі групи. Попередня психоло-педагогічна діагностика і спеціальний підбір дітей в групу необхідні по ряду причин.

По-перше, існує ряд дитячих проблем, для вирішення яких групова робота малоефективна і навіть небажана на перших порах. Тому з дітьми вкрай агресивними, егоцентричними краще працювати індивідуально і лише потім, коли велика частина проблем вирішена, можна включати їх в групову роботу.

По-друге, проведення попередньої діагностики необхідно для підбору оптимального складу групи, де діти поєднувалися б за принципом доповнення, (тобто з протилежними синдромами), що забезпечує більш успішну ідентифікацію з альтернативним зразком поведінки. Крім того, попередня діагностика дозволяє виявити коло проблем у дітей, що беруть участь в групі, і підібрати максимально «ефективні» казки та ігри. У зв'язку з цим необхідно відзначити, що дуже часто в рамках цього напрямку на одному занятті поєднуються казкотерапія, ігротерапія і арттерапія.

Весь процес роботи з групою дітей можна умовно розділити на три етапи [7].

Перший етап зазвичай займає два-три заняття і є підготовчим, під час якого ставляться завдання об'єднання дітей в групу і прийнятті ними правил і специфіки такої роботи. Дуже часто на першому занятті обговорюються «правила і права» спілкування дітей у групі.

Щоб правила роботи в групі дотримувалися, число їх повинно бути мінімальним. Ігри та казки, використовувані на першому підготовчому етапі, носять проблемний характер і не спрямовані відразу на вирішення серйозних проблем у дітей. На даному етапі важливо, щоб діти відчули себе комфортно в ігровій кімнаті, налагодили контакт один з одним, звикли до нової і незнайомої для них ситуації, засвоїли план проведення занять і ритуальні моменти.

Коли діти вже звикли до ситуації в ігровій кімнаті і познайомилися один з одним, можна переходити до основного етапу роботи, мета якого – допомогти дитині в рішенні важких для нього ситуацій, проблем та подоланні небажаних рис характеру. На цьому етапі використовуються різні ігри, такі як рольові, пов'язані з сюжетом казки, психотерапевтичні, направлені на дозвіл труднощів і проблем дітей, згуртування групи і усвідомлення групової підтримки і т.д.

Заключний етап може містити програвання важких ситуацій і способів їх вирішення, а також прослуховування казок з позитивно забарвленим прогнозом на майбутнє.

Отже, необхідно відзначити корисність проведення подібної корекційної роботи з дітьми, особливо з тими, які відчувають труднощі у навчання. Крім того, доцільно таку роботу проводити з групою батьків, оскільки більша частина труднощів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, має в своїй основі порушення дитячо-батьківських відносин, і, отже, без позитивної зміни цих відносин робота з дитиною буде недостатньо ефективною.

Література і джерела

1. Андрющенко Т. Ю. Коррекция психологического развития младших школьников на начальном этапе обучения / Т. Ю. Андрющенко, Н. В. Карабаева // Вопросы психологии. – 1993. – № 1. – С.44–53.
2. Гнездилов А. В. Авторська казкотерапія: дим старовинного каміна. Казки доктора Балу / О. В. Гнезділов. – СПб. : Мова, 2002. – 290 с.
3. Ілляшенко Т. Чому їм важко вчитися? Діагностика і корекція труднощів у навчанні молодших школярів / Т. Ілляшенко. – К. : Початкова школа, 2003. – С.61–63
4. Макеева І. П. Казка як засіб розвитку емоційної сфери у дошкільників з порушеннями поведінки / І. П. Макеева // Дошкільна освіта. – 2002. – № 1. – С.70–75

5. Новікова М. І. Елементи казкотерапії у соціально-особистісному становленні дітей з проблемами в розвитку / М. І. Новікова. – Режим доступу: www.korped.ru – Загол. з екрану. – Мова ук.
6. Приходченко К. І. Діагностика у виховному процесі / К. І. Приходченко, Л. Є. Литвин // Виховна робота в школі. – 2006. – № 7. – С. 2-27
7. Рева Ю. "Важкі" діти: досвід психологічної корекції / Ю. Рева // Завуч. – 2001. – № 13. – С. 8-9.
8. Шишова Т. Лечение сказкой / Т. Шишова // Сельская школа. – 2004. – № 2. – С. 104-107.

В статтє раскрыта роль сказки в работе с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. Выяснено эффективность использования сказкотерапии в работе с педагогически запущенными детьми и описаны этапы создания сказки.

Ключевые слова: сказка, сказкотерапия, педагогическая запущенность, коррекция.

The article explores the role of stories in working with children of preschool and early school age. It is shown kazkoterapiyi efficiency in dealing with pedagogically neglected children and describes the stages of creation stories.

Keywords: fairytale, kazkoterapiya, educational neglect, correction.